

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У БАНКІВСЬКОМУ І СТРАХОВОМУ МАРКЕТИНГУ ТА ЛОГІСТИЦІ

УДК 338.14:330.15:330.133/.138:504.05

М. І. БУБЛИК

Львівський державний інститут новітніх технологій та управління ім. В. Чорновола

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО РОЗВИТКУ СТРАХУВАННЯ ВІД ТЕХНОГЕННИХ ЗБИТКІВ У СИСТЕМІ ЕКОЛОГІЧНОГО СТРАХУВАННЯ

У роботі досліджено ринок страхових послуг, його види – екологічне страхування та страхування техногенних збитків, запропоновано підходи до розвитку системи страхування від надзвичайних ситуацій техногенного характеру.

In the work there has been explored the market of the insuring services, and its types – ecological insurance and insurance of man-caused damages, where proposed the approaches for development of the insurance system of the extraordinary man-caused situations.

Ключові слова: страхування, екологічне страхування, надзвичайна ситуація, страхування техногенних збитків.

Постановка проблеми. Існуюча система відшкодування збитків в Україні є малоефективною, хоча з кожним роком у процесі господарської діяльності виникає щоразу більше надзвичайних ситуацій (НС). Це веде до наростання в суспільстві проблем соціально-економічного характеру. Виникає потреба у формуванні системи заходів щодо попередження та ліквідації НС шляхом удосконалення економічного механізму відшкодування збитків, серед складових якого найефективнішим є страхування, яке дозволяє регулювати і компенсувати збитки. Оскільки екологічне страхування є складовою системи раціонального управління охороною довкілля та у зв'язку з відсутністю відповідної системи компенсації збитків, завданих НС, то особливої актуальності набуває проблема розвитку ринку страхування техногенних збитків.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Розглянемо екологічне страхування, яке як зазначено в роботі [1], є різновидом страхування цивільної відповідальності власників або користувачів об'єктів підвищеної екологічної небезпеки у зв'язку з імовірним аварійним забрудненням ними НПС та спричиненням шкоди життєво важливим інтересам третіх осіб, що передбачає часткову компенсацію збитків потерпілим. Екологічне страхування пов'язане із системою відносин, що виникають у процесі виробничої діяльності, між страховиком і страхувальником щодо попередження збитків і їх відшкодування у разі виникнення забруднення НПС, що настало внаслідок НС. В основу екологічного страхування покладено формування страхових фондів для попередження НС; відшкодування збитків, заподіяних юридичним і фізичним особам внаслідок забруднення НПС; забезпечення умов проживання населення і функціонування підприємств всіх форм власності в зонах екологічних НС. Всю сукупність страхових відносин можна розділити на наступні підвиди: 1) страхування відповідальності на випадок аварійного забруднення НПС; 2) майнове страхування фінансових збитків, обумовлених аварійним забрудненням НПС; 3) особисте страхування життя, здоров'я, працездатності і пенсійного забезпечення громадян на випадок настання аварійного забруднення НПС. Таким чином, екологічне страхування безпосередньо пов'язане із відшкодуванням збитків за умови виникнення забруднення НПС (хоч і внаслідок НС).

Проте наслідками НС може і не бути забруднення НПС, а настання прямих матеріальних збитків (руйнування будівель, споруд, обладнання транспортних засобів продукції, сировини, матеріалів тощо), що належить до страхування за виділенням небезпек ієрархічно непов'язаних між собою. Крім цього, внаслідок НС можливе заподіяння безпосередньої шкоди здоров'ю та життю людей, що належать до іншої підгалузі страхування — страхування від нещасних випадків. Навіть найменша НС може призвести до виникнення підприємницьких ризиків, тобто до переривів у виробництві, виникненні простоїв, недопоставок продукції тощо, що пов'язане із галуззю страхування підприємницьких ризиків. Також слід зазначити, що після Чорнобильської аварії в середині 90-х в ХХ ст. Україні виділено окремий вид страхування — страхування ядерних ризиків, що належать до страхування за родом небезпеки. Переважно техногенні НС завдають відчутних моральних збитків особливо від втрати рідних і близьких.

Отже, у випадку страхування збитків, завданих НС техногенного характеру, виникає потреба у цілій низці страхових пакетів, з різних галузей страхування, що є обтяжливим для страхувальника.

Формулювання цілей роботи. Дослідити страхові послуги щодо відшкодування збитків від НС техногенного характеру як новий сегмент на ринку страхування, а також запропонувати методи оптимізації заходів щодо формування системи страхування від НС техногенного характеру.

Виклад основного матеріалу. Дослідимо розвиток ринку екологічного страхування в Україні, який за даними Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України характеризується низькими темпами розвитку (табл. 1). Так, у 2006 р. страхові платежі за обов'язковими видами страхування, що відносяться до екологічних видів страхування становили лише 96 864,9 тис. грн, що менше одного відсотка від загальної суми страхових платежів, отриманих страховими організаціями в 2006 році [2]. Таким чином, ринок екологічного страхування в Україні перебуває на початковому етапі свого формування та

становлення, що свідчить про можливість розвитку цього виду страхування практично в усіх галузях економіки України.

Таблиця 1

Стан екологічного страхування в Україні за 2005 – 2006 рр.

Вид страхування	Страхові премії		Страхові виплати	
	2006 р.	2005 р.	2006 р.	2005 р.
Страхування цивільної відповідальності суб'єктів господарювання за шкоду, яку може бути заподіяно пожежами та аваріями на об'єктах підвищеної небезпеки	59 114,2	49 031,9	19,9	72,9
Страхування відповідальності експортера та особи, яка відповідає за утилізацію (видалення) небезпечних відходів	123,7	160,8	8,7	31,4
Страхування відповідальності суб'єктів перевезення небезпечних вантажів	37 627,0	40 336,1	35,8	180,5
Всього:	96 864,9	89 528,8	64,4	284,8

Загалом страховий ринок в Україні охоплює не більше 10 % ризиків, тоді як у більшості розвинених країн – не менше 90 %. Сьогодні в Україні страхові платежі з усіх видів страхування із розрахунку на одного громадянина складають 77,99 грн на рік, тоді як у країнах з розвинутою економікою цей показник сягає однієї тисячі доларів США. Це свідчить про низький рівень страхового захисту фізичних та юридичних осіб в Україні.

Більшість країн ухвалили закони, що регулюють відносини відповідальності та компенсацій за забруднення, встановлюють жорсткий контроль за дотриманням попереджувальних заходів виробниками, постачальниками, перевізниками, власниками місць зберігання забруднюючих речовин. Переважно в усіх країнах відповідальність за викиди небезпечних речовин у НПС несуть заподіювачі шкоди, які повинні компенсувати не лише прямі втрати, а й витрати на очищення забрудненого НПС.

Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25.06.1991 № 254-IV визначає правові, економічні та соціальні основи організації захисту природного середовища [3], де відповідальність за забруднення НПС несе забруднювач, погіршення природних ресурсів і за порушення законодавства про охорону НПС. Підприємство-джерело підвищеної екологічної безпеки не несе відповідальності за заподіяну НПС шкоду тільки у випадку, коли шкода виникла внаслідок стихійних природних явищ чи навмисних дій потерпілих. Підприємства – не власники джерел підвищеної екологічної безпеки звільняються від відшкодування шкоди у випадку, коли шкоду заподіяно не з їхньої вини. Особи-реципієнти мають право на відшкодування неодержаних прибутків за час, необхідний для відновлення здоров'я, якості НПС, відтворення природних ресурсів до стану, придатного для використання за цільовим призначенням. У полісах страхування цивільної відповідальності довгий час використовувався ризик забруднення, проте цей вид страхування виділили в окремий вид через значні суми позовів, складність визначення характеру та винуватця забруднення. Тому навіть створили спеціальні страхові пули для надання більш розширеного покриття та забезпечення високих лімітів, достатніх для компенсації збитків. Як наприклад, у 1997 році в Україні створено пул зі страхування ядерних ризиків.

НС природного та техногенного характеру щорічно завдають великих збитків економіці кожної країни, тому більшість підприємств за кордоном застраховують свою діяльність від виникнення НС та завдання шкоди НПС. На сьогоднішній день проблема формування системи відносин між страховиком і страхувальником щодо запобігання збитку та його відшкодування у випадку аварійного забруднення НПС залишається не вирішеною. Основним джерелом фінансування заходів з попередження НС, подолання наслідків та компенсації збитків є національний прибуток, окрім того в Україні значно зростає частка фінансування даних заходів за рахунок страхових компаній, міжнародних організацій.

Варто зазначити, що внаслідок формування ринкових відносин суттєво знижується відповідальність суб'єктів господарювання за наслідки НС та забруднення НПС. Відсутність в Україні екологічної експертизи приватизаційних проектів призводить до зниження вартості об'єктів, що приватизуються, і значно підвищує ступінь екологічного ризику в країні, адже це створює вигідні умови для експорту в Україну екологічно небезпечних підприємств, технологій, екологічно забрудненої продукції. Тому, як один із методів перебудови ринкової економіки, можна запропонувати новий вид екологічного страхування — страхування від техногенних збитків. Даний вид страхування є певною системою відносин, що виникають у процесі антропогенної (виробничої) діяльності, між страховиком і страхувальником щодо запобігання збитку та його відшкодування у випадку настання НС і включає як відшкодування збитків майну і населенню, так і шкоди, завданої НПС.

За допомогою даного виду страхування можна реалізувати економічну форму відповідальності за негативні екологічні події. Ця нова форма страхування, з'явилась у західних країнах порівняно недавно. Штрафи за забруднення НПС у країнах Західної Європи є досить високими, тому власники екологічно-небезпечних підприємств не тільки використовують у своїй роботі очисні споруди, але й надають перевагу страхуванню на випадок аварії. Тоді, коли на підприємстві відбувається аварія, то підприємство не тільки платить штраф, але й отримує страховку. Таким чином, даний підхід доцільно застосувати в Україні при страхуванні від техногенних збитків.

У новому проекті, який запропоновано в Росії, розглядають екологічне страхування або страхування екологічних ризиків в широкому сенсі, де використання страхового механізму є повним захистом від екологічних ризиків, що виникають у результаті діяльності господарюючих суб'єктів. Справді, для страхування у сфері природокористування важливим є те, що в результаті негативної дії відбувається зміна якісних і кількісних характеристик природних ресурсів, у зв'язку з чим виникають збитки у держави, фізичних і юридичних осіб. Тому в Україні можна рекомендувати розробити таку систему страхових послуг, де основними суб'єктами страхування будуть: 1) господарюючі суб'єкти — безпосередні користувачі природних ресурсів; 2) господарюючі суб'єкти — потенційні користувачі, що заподіюють шкоду НПС; 3) громадяни України; 4) органи державної влади або їх представники.

Розглянемо відповідні основи виникнення майнових страхових послуг для кожної з груп. Так, для першої групи суб'єктів, що використовують природні ресурси, є спричинення шкоди природному об'єкту (ділянці надр, ділянці лісу, водним об'єктам) під час проведення природокористування, при цьому можливі два варіанти: 1) спричинення шкоди самим користувачем природних ресурсів у результаті настання техногенної НС; 2) спричинення шкоди зовнішніми джерелами. У першому варіанті рекомендуємо застосувати страхування цивільної відповідальності природокористувача за спричинення шкоди населенню, майну, НПС і природним ресурсам, а у другому — за загальногромадянським правом даний ризик покладається на власника природного об'єкта або орендаря, якщо така умова передбачена договором оренди.

Основою виникнення майнових страхових послуг наступної групи суб'єктів страхування — господарюючих суб'єктів, що є потенційними користувачами, і можуть заподіяти шкоду НПС, є шкода, яка може бути завдана природним об'єктам, а також шкода, заподіяна громадянам і юридичним особам як безпосередньо вражаючими факторами НС, так і забрудненим середовищем. Інакшими словами, тут можна застрахувати відповідальність за наслідки НС спричинені НПС і третім особам. Основою виникнення майнових страхових послуг наступної групи суб'єктів страхування — органів державної влади або їх представників, уповноважених на укладення договорів страхування, може бути спричинення збитку природним об'єктам та майну, що знаходяться в державній власності, і необхідність здійснення витрат у зв'язку з їх відновленням. Тут можливе страхування природних та майнових об'єктів як об'єктів майна, або страхування фінансових ризиків. Основою виникнення майнових страхових інтересів громадян України є майнові послуги, пов'язані із загибеллю або пошкодженням майна, спричиненням шкоди життю і здоров'ю в результаті настання НС події природного або техногенного характеру і наступного за нею забруднення НПС, зокрема, при настанні катастрофічної події природного або техногенного характеру. Тут можливе страхування життя, здоров'я і майна фізичних і юридичних осіб. Бачимо що повний елемент екологічного страхування — страхування техногенних збитків є більш комплексним і включає весь перелік можливих ризиків.

Страхування даних ризиків повинне задовольняти наступним двом критеріям: наявність об'єктивного майнового інтересу в збереженні, відновленні, поліпшенні властивостей як природного, та майнового об'єкта або іншого предмета страхування у його власника або орендаря; ризик повинен мати випадковий надзвичайний характер.

Таким чином, система ефективного страхового захисту інтересів держави, фізичних і юридичних осіб від техногенних ризиків може включати наступні підвиди екологічного страхування: 1) страхування цивільної відповідальності за шкоду, заподіяну екосистемам, а також третім особам у результаті настання технологічного ризику; 2) страхування цивільної відповідальності природокористувачів за забруднення НПС, спричинення шкоди здоров'ю і майну третіх осіб; 3) страхування договірної відповідальності природокористувачів (водокористувачів, користувачів надр, лісокористувачів, землекористувачів); 4) страхування фінансових ризиків у частині страхування витрат на відновлення пошкоджених об'єктів, компонентів НПС (витрат на лісовідновлення, витрат на пожежогасіння і т.д.); 5) майнове страхування як природних так і майнових, що опинилися в зоні НС об'єктів (наприклад, страхування ризиків втрати, загибелі, пошкодження ділянок надр, ділянок лісового і водного фондів, об'єктів нерухомості переданих в користування або оренду); 6) страхування життя і здоров'я фізичних осіб від надзвичайних ризиків техногенного характеру; 7) особисте страхування інспекторів охорони лісових ділянок, морських акваторій, заповідників і національних парків і інших категорій службовців, що безпосередньо пов'язані своєю діяльністю з охороною НПС.

Для цього рекомендуємо створити цілісну систему страхування в Україні, яка припускає формування спеціально резервованих ресурсів у вигляді матеріальних і грошових засобів, за рахунок яких проводитиметься відшкодування втрат. Призначені для цієї мети резерви мають стати сукупним страховим фондом техногенного страхування. Серед джерел поповнення сукупного страхового фонду від техногенних збитків можуть бути: 1) засоби державного бюджету; 2) засоби регіональних і місцевих бюджетів; 3) засоби державних позабюджетних екологічних фондів; 4) засоби резервів, що створюються господарюючими суб'єктами самостійно через самострахування; 5) засоби тих, що беруть участь у суспільствах взаємного страхування господарюючих суб'єктів; 6) страхові внески громадян і суб'єктів господарської діяльності в страхові компанії. Також джерелами поповнення сукупного страхового фонду від техногенних збитків можуть стати: 1) цільові засоби держбюджету або бюджетів суб'єктів України; 2) ресурси спеціально

створюваних екологічних або інших фондів, направлених на реалізацію екологічної політики; 3) ресурси фондів або резервів, що створюються господарюючими суб'єктами, на основі самострахування; 4) резерви страхових компаній у частині, сформованій для страхування екологічних ризиків.

Як джерела поповнення сукупного страхового фонду від техногенних збитків для забезпечення інтересів СПД доцільно було б використовувати: 1) засоби самостійно сформованих шляхом самострахування резервів; 2) резерви, сформовані за участю природокористувачів у суспільствах взаємного страхування; 3) резерви страхових компаній у частині, сформованій за рахунок страхових внесків природокористувачів; 4) засоби державного або регіональних бюджетів, зарезервовані для ліквідації НС або засоби державного фонду на випадок недостатності вищеперелічених резервів. Серед джерел поповнення сукупного страхового фонду від техногенних збитків для забезпечення інтересів громадян України екології можуть бути: 1) засоби державного або регіональних бюджетів, зарезервовані для ліквідації НС; 2) резерви страхових компаній у частині, сформованій за рахунок страхових внесків громадян. Така цілісна система ефективного страхового захисту інтересів держави, фізичних і юридичних осіб від техногенних ризиків сприятиме розширенню ринку страхових послуг у сфері природокористування і охорони НПС.

Переважно всі страхові компанії побудовані на основі класичного маркетингу. Для формування страхування техногенних збитків така організація роботи страхової компанії не є ефективною. Доцільніше буде побудувати роботу на основі мережевого маркетингу. Пропонуємо формувати даний сегмента ринку, використовуючи повний комплекс маркетингу. На нашу думку, важливо запровадити нові види страхових послуг спочатку як додаткові послуги таких видів страхування: страхування автомобілів, майна, споруд, обладнання, продукції, сировини, матеріалів, а також до всіх видів страхування відповідальності.

Для підтримки формування нового виду, підвищення ефективності роботи страхової компанії, покращення рівня якості обслуговування і відповідно, вдосконалення процедури надання страхових послуг, доцільно було б:

1. Побудувати роботу страхової компанії на основі мережевого маркетингу. Це дозволить збільшити кількість і якість продажу страхових полісів.

2. Систематично підвищувати рівень кваліфікації працівників, де метою цих дій має бути збільшення кількості тренінгів, що проводяться компанією.

3. Систематично перевіряти рівень знань та вмінь працівників з метою просування нового сегменту страхування.

4. Підвищувати рівень якості виконання роботи працівників компанії, де при кожному контакті з клієнтом працівники повинні надати вичерпну інформацію за видами послуг компанії, представити клієнту вигоди, які він отримає при страхуванні саме від техногенних збитків.

5. Розвивати інформаційні джерела компанії, забезпечують користувачам постійний доступ у мережі Інтернет до сайту компанії, на якому повинна бути вичерпна інформація про повний вид послуг. Надати можливість користувачам у режимі онлайн індивідуально для себе розрахувати вартість страхової послуги щодо відшкодування техногенних збитків.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, в роботі розглянуто методичні підходи щодо оптимізації заходів для формування страхування від техногенних збитків, спричинених надзвичайними ситуаціями.

Перспективою подальших досліджень у даному напрямку є розробка економіко-математичної моделі оцінки та відшкодування економічних, екологічних та соціальних збитків за систематизованим підходом на основі новітніх технологій.

Література

1. Sigma (Swiss Reinsurance company) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.swissre.com>. – Заголовок з екрану.
2. Іщук О. О. Методологічні особливості використання аналітичних та моделюючих засобів ГІС для прогнозування і оцінки наслідків надзвичайних ситуацій на території України / Іщук О. О. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ulrnc.org.ua/publication/hazardous/Situations_ukr.pdf.
3. EM-DAT: Міжнародна електронна база даних надзвичайних випадків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.emdat.be>. – Заголовок з екрану.

Надійшла 14.09.2009